

## RODINA BUDOUCNOSTI JAKO MOŽNÉ INOVAČNÍ TÉMA V UČITELSKÉM VZDĚLÁVÁNÍ

VLADIMÍR TÄUBNER

V současné je rodina v pedagogické teorii nazírána tradičně z hlediska známých klasických funkcí, jako jsou biologická, výchovná, sociální, emocionální a ekonomická a ve smyslu různých variací těchto funkcí probíhá i vzdělávání budoucích učitelů. Obvykle se toto schema ještě kombinuje s výchovnými styly, rolemi rodičů, spoluprací se školou apod.

Helle (1987) ve své známé „diagnóze nynějšího stavu“ hovoří o individualizaci a ztrátě budoucnosti. Tam, kde klasická pedagogika vytvrdele deleguje rodině sociální funkci, rozvinutá společnost a její rodina stále více uvolňuje jedince ze sociálních vazeb. Klasická rodina mizí a její klasické sociální vazby dostávají jiný charakter. Kontinuita rodiny a přetrvávající příbuzenský svazek mění svůj charakter na „patchwork families“. Neporušený „rodičovský dům“ již přestává nejméně u třetiny rodin existovat a návraty dítěte domů ztrácejí svoji plausibilitu. Složitá skupina osob vytváří společenství, které nemá základ v pokrevním svazku. Objevuje se nová role částečného spolurodiče, se kterou naše teorie neumí vůbec operovat.

Teoretické i praktické komplikace přináší i klasické dogma: rodina je základ státu. Právní ochrana rodiny, jako základu státu vytvořila ambivalentní postoj k rodině. Právo vytvořilo z rodiny soukromý sektor, jakousi „zed“ a jak upozorňuje prof. Scholz z university Oldenburg, která problematizuje průnik státu do rodiny i když se v ní páchá násilí. Např. v českých rodinách podle odhadu (Täubner, 1996) probíhá sexuální zneužívání asi u 20 000 dětí, přičemž státní orgány postihují sotva 10 %.

Primární pocity bezpečí, platí nepochybně pro první života dítěte, ale narušená kontinuita rodiny nutí dítě hledat další útočiště a jistoty mimo rodinu, a to nejčastěji ve skupině stejně starých osob. Herzog (1988) analyzuje pocity bezpečí, které doplňuje skupina vrstevníků a dochází k závěru o jakési sublimaci potřeby rodinného bezpečí do ranné sexuální zkušenosti dítěte ve skupině vrstevníků. Při zvládání osamělosti dítěte v „záplatované rodině“ poroste v novém tisíciletí význam sexuálního partnera a dítěte a jeho monopolní vliv na emocionalitu dozrávajícího dítěte. Tím, jak uvádí Helle (1987) se zesiluje dynamika individualizace. Rodina budoucnosti bude zřejmě zasazena ještě více individualizací, osamostatňováním a svobodou dítěte. Klasické vazby rodičů a dětí se změní. Tato premisa je pesimistická z hlediska klasického pedagogického optimismu, ale vývoj rodiny tomu v moderní společnosti napovídá. Je tedy nutné měnit nejen teorii, ale výchovně vzdělávací praxi budoucích učitelů ve smyslu očekávání jiné budoucnosti rodiny.

Pedagogická teorie ještě neakceptovala další dynamickou skutečnost, stále více dětí se rodí mimo manželský svazek. Např. v NSR až 15 % dětí se rodí ve volných nemanželských svazcích (Busch, 1999). Celý tento proces zasahuje i

Českou republiku a tradiční pedagogika přednášející o modelové funkci otce se dostává do úzkých, protože se spokojí s konstatováním o handicapu dítěte bez otce. Znamý výzkum Landolfa (1968) o vývoji a perspektivách chlapců bez otců v poválečném Německu se ukazuje ve svých předpovědích stále více aktuální, než autor mohl předpokládat.

Rostoucí nezávislost ženy na muži, narušuje tezi o biologické funkci rodiny. Boutinová (1994) např. uvedla, že ve Francii mají v „ledniče“ připraveno 68 000 zmrazených embryí. Radikální feminismus jde dokonce tak daleko ve svých požadavcích, že žádá, aby žena měla být osvobozena z postavení manželky dokonce, jak uvádí Helle (1989), mateřství a péče o kojence by mělo být omezeno jako vedlejší pracovní poměr.

Rodina budoucnosti bude, na rozdíl od rodin minulosti, také poznamenána určitou nerozhodností či alternativností. Mladý muž či žena v 70. letech se museli velmi rychle rozhodnout, zda se chtějí oženit či vdát a stát se rodiči nebo ne. Jejich rozhodnutí bylo ovlivněno ekonomicky, sociálně, ale i biologicky. Současný mladý člověk je dostatečně nasyčen předmanželskými sexuálními zkušenostmi na jedné straně a ekonomickou svobodou na straně druhé. Rodina a manželství je provázeno pověstmi o těžkostech a starostech. Tak začíná mladý člověk i pod jinými vlivy posouvat věk vstupu do manželství, např. v NSR to je již 28 let. Zralost manželů by mohla být zárukou kvality manželství, ale není tomu tak. Rozvodovost neklesá a do čela příčin se dostává nevěra. Opět tradiční koncepce člověka jako monogamní bytosti nefunguje, dokonce člověk do svých projekcí začlenil polygamii jako standardní program. Sexualitu povýšil již v mládí a dětství na nezávislý zdroj pocitu bezpečí.

V krátce naznačených tezích lze evidovat jistou skepsi z hlediska perspektivy klasické rodiny. Antinomii vůči této skepsi vytváří však člověk sám. Po dosažení určitého plátě ve své evoluci, sám aktivně toto plátě překračuje díky svému vnitřnímu motivu sebeprojekce a konfrontace s inteligencí. Historická zkušenost ukazuje i na návraty ke klasickým koncepcím, avšak na jiném bodu spirály.

Před pedagogickou vědu a tím i před učitelské vzdělávání jsou postaveny otázky, na které musí reagovat, a to nejen teorií, ale i určitou metodologií a technologií. Budoucí učitelé musí být disponabilní nejen teoretickým arsenálem pro svoji pedagogickou kariéru, ale také potřebnou technologií, kterou budou aplikovat ve svých výchovných a vzdělávacích projektech. Klasická koncepce rodiny z klasické pedagogiky je nefunkční pro výchovu dětí v rodinách a manželstvích budoucnosti. Např. zcela jinou roli bude hrát funkce biologická – plodnost. Bude rodina budoucnosti typická množstvím dětí a příznivými podmínkami pro výchovu ve smyslu tradičního pojetí podmínek výchovy? Plodnost jako bazální koncept staré rodiny se však stává alternativou sexuality, dokonce ani nemusí být vnímána jako důležitá životní perspektiva. Jak má reagovat pedagogika na skutečnost, že člověk nemusí akceptovat základní lidskou premisu o sebezotvrzení procesem, plazením?

Polygamní strategie mění podmínku spokojenosti a fyziologického uspokojení v řadě manželství a rodin. Věrnost jako mravní imperativ v rodině a manželství je chápána jako flexibilní pojem vztahu, který při absenci emoce



nemusí být předpokladem ohrožení svazku.. Mění se tím klasická mravnost a následně podmínka výchovy dětí v rodině?

Zcela novou funkci v rodině komentuje Helle (1994) a Täubner (1992), kteří hovoří o nenahraditelnosti. Vedle plodnosti a sexuality je to třetí hodnota, která se zdá být více konstituční a perspektivní v rodině budoucnosti, než všechny ostatní funkce. V individualizaci jedince získává zkušenost dítě o své nenahraditelnosti a současně o neexistenci života v izolaci. Rodina je schopna být v prožitku dítěte a člověka nenahraditelná. Nenahraditelnost rodiny je verifikovatelná právě individualizační praxí člověka. V tom lze chápat i motiv sebeprojekce a konfrontační strategii inteligence. Je zřejmé, že i zde lze hledat i prostor inovačních projektů pedagogiky ve vzdělávání učitelů. Skepse ze spontaneity, alternativnosti manželství a rodiny budoucnosti získává novou pedagogickou dimenzi v mravním pojmu odpovědnost a povinnost.

Tak např. otcovství má šanci ve své historické spirále projikovat mužský model do sebekoncepčních vlastností jako jsou právě odpovědnost a povinnost.. Klasická výuka pojmů musí být doplněna či i nahrazena dovednostní a činnostní strategií, ve které si žák odnáší potřebu a projektivní dovednost otcovského či mateřského chování, jako nenahraditelného chování, které je zdrojem sebevědomí. V žákovi učitel koncipuje důvěru v sebe sama, „spoléhám se na sebe“, „jsem důvěryhodný“, ale ne pro život izolovaného individua, ale pro nenahraditelnou instituci – rodinu a nenahraditelnou potřebu rodiny. Psychologicky komentováno, jde o formování potřeby, která má charakter potřeby bazální a nenahraditelné.

Samozřejmě, referát nemohl postihnout celou šíři problému. Pokusil se skromně ukázat pouze na jeden možný kognitivní směr aplikovatelný v inovačních strategiích učitelského vzdělávání.

#### **Literatura:**

Busch, F.,W.: Aktuelle forschungsfelder der Familienwissenschaft.

Ergon Verlag, Würzburg 1999.

Helle, H.,J.: Arten der Hoffnung. H. Friedrich, München 1987.

Helle, H.,J. : Kulturanthropologische Synopse der Ehe. Bogensberger H .

Zauner,W. St. Polten . Wien 1989.

Helle, H.J. . Jaká rodina je zárukou pro budoucnost? Rok rodiny.Praha 1994.

Herzog, R. : Geschützt. Ehe und Familie in der Verfassungsordnung. Die neue Ordnung, 42, N.2. s. 116 – 126.

Landolf,P. Kind ohne Vater.

Täubner, V. Rodiče v krizi. Šorel, Neratovice 1992.

Täubner, V. Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí. Praha, Trizonia 1996.

#### **AUTOR – KONTAKT:**

Doc. PhDr. Vladimír Täubner, CSc

Katedra pedagogiky a psychologie Pedagogické fakulty VŠP

Hradec Králové